

JASENOVAČKI LOGOR IZMEĐU MANIPULACIJA I KRIVOTVORINA (1)

Knjiga »Ogoljela laž logora Jasenovac« dovela je pod upitnik brojne dosadašnje historiografske tvrdnje o jasenovačkom logoru. Donosimo neke od njezinih argumenata, nadajući se da će oni pridonijeti osvjetljavanju povijesne istine.

Tomislav Vuković

—Kada je sredinom svibnja ove godine predstavljena knjiga Vladimira Mrkocija i Vladimira Horvata: »Ogoljela laž logora Jasenovac« (Naklada E. Čić, Biblioteka »Otkrivena istina«, Zagreb, 2008), očekivalo se da će ona, ako ni zbog čega drugoga, onda barem zbog poprilično intrigantnog naslova, izazvati buru polemika, osuda i pokušaja pobijanja njezinih temeljnih zaključaka koji ruše gotovo sve dosadašnje prevladavajuće ocjene o jasenovačkom logoru u NDH. No, to se nije dogodilo usprkos činjenici da je ona doslovce razgrbljena i danas ju je vrlo teško nabaviti. Je li riječ o namjernom ignoriranju zbog jačine i utemeljenosti njezinih objavljenih argumenata, spoznaji kako se temeljni dokumenti na kojima je dosada pisana povijest rata i poraća na ovome prostoru ne smiju bezrezervno smatrati mjerodavnima, strahu da bi se rasprava o tom dijelu povijesti mogla »preliti« i na političko područje, procjeni da bi iz nekih utjecajnih međunarodnih krugova mogle uslijediti optužbe za tobožnji povijesni revizionizam, što bi za sadašnju Hrvatsku moglo imati posljedica na njezinom putu prema europskim integracijama, ili nešto drugo, teško je sa sigurnošću reći. Jedno je sigurno: Sve veći broj dosadašnjih historiografskih tvrdnja o Drugome svjetskom ratu i poraću, parti-zanskome, komunističkom, četničkom i ustaškome pokretu u Hrvatskoj, Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, ustaškim logorima, posebice u Jasenovcu, broju žrtava, Kato-ličkoj Crkvi i njezinim čelnicima u tom razdoblju, i dr. polako ali sigurno ne samo da se dovode pod upitnik nego i snagom argumenata jedna po jedna »padaju u vodu«.

Primitivna verzija moskovskih suđenja

Na tome je tragu i knjiga dvojice Vladimira koja pokazuje da je »glavni i osnovni dokument na kojem se osniva cijeli mit o Jasenovcu«, tiskan kao knjižica g. 1946. u Zagrebu: »Izveštaj Zemaljske komisije Hrvatske za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača«, najobičnije »političko oružje par excellence« (kako je to naslovljeno drugo poglavlje u knjizi), kojim su se »služili Srbi protiv Hrvata u Jugoslaviji, ali i hrvatski komunisti protiv oporbe u Hrvatskoj«. Izvešće spomenute komisije za utvrđivanje zločina načinjeno je na temelju izjava svjedoka i zapisnika triju komisija koje su obišle jasenovački logor 11. i 18. svibnja 1945. te 18. lipnja iste godine. Autori odmah na početku dovode pod upitnik njegovu vrijednost: »Već samo površno čitanje izvještaja, bez neke kritičke analize, izaziva sumnju u izvještaj i čuđenje načinom na koji je sastavljen. Pisan je isključivo na temelju izjava svjedoka, bez ikak-

vih dokumenata. Tvrdnja da dokumenti ne postoje je laž, jer nađeno je dokumenata i u Jasenovcu, ali i u raznim institucijama koje su komunicirale s Jasenovcem, što se i kasnije pokazalo. Sve tvrdnje u izjavama svjedoka uzete su nekritički, iako su neke bile nevjerojatne, pretjerane pa i apsurdne. Iznose i očigledne kontradikcije, pa i tehničke nemogućnosti. Očigledno je da sastavljačima izvještaja cilj nije bila istina, nego difamacija neprijatelja. To je tipična komunistička propaganda i predstavlja jednu primitivnu verziju optužnica s moskovskih suđenja. Nitko inteligentan, niti iole kritičan, tko ga je pročitao, nije mogao s uvjerenjem govoriti o 500-600.000 žrtava Jasenovca. Izveštaj daje točniju sliku onih koji su ga pisali i sliku vremena u kojemu je pisan, nego onoga o čemu je pisan« (str. 19).

Komunisti nisu marili za žrtve

U nastavku se s nekoliko primjera, čak i bez dublje analize cijeloga teksta, pokazuje neodrživost zaključaka u izvješću:

»Osnovna tvrdnja da je Jasenovac bio logor za 'sistematsko uništavanje zatočenika' u očitom je kontradikciji s opisom logora. Logor posjeduje niz radionica i 'pretvoren je u malu bazu koja je bila vrlo važna za opskrbu vojske raznim mate-

Nitko inteligentan, niti iole kritičan tko je pročitao Izveštaj Zemaljske komisije Hrvatske za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača nije mogao s uvjerenjem govoriti o 500-600.000 žrtava Jasenovca. Izveštaj ne daje točniju sliku onih koji su ga pisali i sliku vremena u kojemu je pisan, nego onoga o čemu je pisan.

rijalom', dakle ima važnu proizvodnu funkciju. Potpuno je nevjerojatno da bi se ta važna proizvodnja mogla vršiti uz svakodnevna ubojstva proizvođača, uz stalni 'sistematski', i masovni pokolj proizvođača.

Tvrdnja: 'Zemaljska komisija je utvrdila da je kroz prvih pet mjeseci stradalo u logorima br. I. i II... oko 8.000 zatočenika' u kontradikciji je s tvrdnjom da su 'svi ovi logori (I. - Krapje, II. - Bročice, III. - Ciglana, IV. - Kožara) mogli primiti do 7.000 zatočenika.'

Tvrdnje da je u logoru III. godine 1943. ubijeno 3.000 logorskih zatočenika i tijekom zime 1944. godine 3.500 zatočenika - besmislene su jer kapacitet logora III. bio je 3.000 - i to bi značilo da je dva puta pobijan cijeli logor.

U izvještaju su nabrojene žrtve svih masovnih zločina; kad se sve ove cifre - a očigledno je da su daleko pretjerane, ako ne i potpuno izmišljene - zbroje, dobije se oko 150.000. Na koji način i kojom računskom operacijom je komisija dobila nekoliko puta veću cifru? Pa i sama razlika u procjeni od 100.000 pokazuje potpuno proizvoljnost, ali i komunističku ravnodušnost prema ljudskim žrtvama.

Tvrdnja o ubojstvu 40.000 Cigana je dokaz potpunog neznanja. U Banovini Hrvatskoj je 1931. bilo

Snimio: Z. Alečić

14.000 Cigana, a poznato je da u NDH nisu svi Cigani zatvoreni...

Od svih tvrdnja najnevjerovatnija je ona o pećima za spaljivanje zatočenika. Baš nikakvih konkretnih dokaza nema za to, iako se peć nalazila u samom središtu logora 'gdje je radilo nekoliko stotina ljudi, nitko nije vidio sam čin spaljivanja niti je itko od zatočenika sudjelovao u spaljivanju žrtava'. Nevjerovatno je i tehnički nemoguće da je sama straža vršila sve poslove oko spaljivanja žrtava. A najnevjerovatnije je da je u nešto više od dva mjeseca, jer

teksta postoje još dva jednostavna, čisto racionalna kriterija koji dokazuju da je ovaj mit o žrtvama Jasenovca ne samo lažan već i apsurdan. Prvi je vremenski kriterij: logor Jasenovac postojao je oko 45 mjeseci ili oko 1.300 dana. Pod pretpostavkom da je ubijeno 500.000 ljudi, značilo bi da je svakoga dana moralo biti ubijeno 384 ljudi, tjedno 2.686, mjesečno 11.520, godišnje 138.240 osoba. Svakoga sata - danju i noću - 16 osoba! Svakoga dana trebalo bi u logor dopremiti 384 osobe i iskopati grob za njih.

Drugi je prostorni kriterij: pod pretpostavkom da se na 2 m kubna može pokopati 10 osoba, ili 5 na 1 m kubnom, za pokopati 500.000 osoba bila bi potrebna grobnica od 100.000 kubnih metara, ili 100 grobnica od po 1000 m kubnih (10x10x10). Ako je površina cijeloga šireg područja logora Jasenovac 200 km kvadratnih, na svakom kvadratnom kilometru bi se morala nalaziti grobnica od 500 m kubnih s 2.500 leševa.

Međutim, prema tvrdnjama Zemaljske komisije, kroz 1943. i veći dio 1944, dakle kroz pola vremena postojanja logora Jasenovac, nije bilo većih ubijanja; to bi značilo da su kroz dvije godine ubijeni svi ti ljudi, dakle dnevno 778 ili svakoga sata 32 osobe ili svake dvije minute jedna osoba. To je bilo apsurdno, ali nije bilo dovoljno! Kako je cifra žrtava logora Jasenovac s vremenom rasla i na koncu se udvostručila - više nije bilo 500.000, već 1.000.000 žrtava Jasenovca. To je značilo - i sve ostalo udvostručiti - 1.500 ubijenih dnevno, svake minute jedan ubijeni, na svakom kvadratnom km grobnica s 5.000 leševa. To više nije bilo apsurdno, to je naprosto bilo glupo« (str. 21-22).

JAZU-ova »hrvatska šutnja«

Imajući sve to u vidu, knjiga »Ogoljela laž logora Jasenovac« s razlogom je, za hrvatske prilike, neobičajeno »oštra«, ne samo prema onima koji su svjesno stvarali

»jasenovački mit« nego i prema onima koji su svjesno »zatvarali oči« pred njime:

»Sve te činjenice koje su bile dostupne svakomu, do njih je mogao doći svaki obrazovani čovjek koji je želio znati istinu i htio kritički misliti. Laž izvještaja Zemaljske komisije bila je očita već u doba njegove pojave. Pa ipak, kroz pola stoljeća, cijela znanstvena nacionalna elita je ponavljala i branila mit o Jasenovcu.

Istoga je ovaj mit više slika intelektualnog kapaciteta onih koji su ga stvorili i propagirali. To pokazuje da su svi oni, bez obzira na znanstveni i intelektualni položaj koji su zauzimali, bili na vrlo niskom intelektualnom stupnju, stupnju koji odgovara primitivnoj svijesti.

Umjesto kritičke analize jedne potpuno neinteligentne političke propagande i umjesto pokušaja objektivnog određivanja apsurdne cifre žrtava započinje proces ne samo afirmacije te propagande već i povećanje broja žrtava. U tom procesu glorifikacije mistifikacije Jasenovca sudjeluju ne samo pojedini 'naučnici' već i najviše 'naučne' institucije. Jasenovac je postao stalno aktualan problem u javnosti, ali više političkog nego znanstvenog karaktera. A njegova aktualnost, interes za nje, je rasla zavisno o političkoj situaciji« (str. 22). »Javljali su se i novi glasovi koji su negirali utvrđene službene istine. Godine 1985. u Londonu je Kočović (dr. Bogoljub, op. T. V.), Srbin, statističar koji je radio u Engleskoj, izdao knjigu u kojoj je utvrdio da je sveukupni... broj žrtava Jasenovca 70.000...

Taj jSnimio: Z. Ranogajec glas bio 'dalek', razumljivo da nije dospio na stranice dnevne 'štampe' niti televizijskih postaja. Ali nerazumljivo je kako nije bilo komentara niti najviših znanstvenih krugova, nitko od hrvatskih akademika, pa niti razred društvenih nauka niti historijski odjel nisu tu vijest prokomentirali. U JAZU je 'hrvatska šutnja' bila na najvišem nivou!... Što je mistifikacija Jasenovca postala očiglednija, to su napori 'naučnika' postali veći - da se obrane i argumentiraju službene mistifikacije« (str. 26-27).

JASENOVAČKI LOGOR IZMEĐU MANIPULACIJA I KRIVOTVORINA (2)

Knjiga »Ogoljela laž logora Jasenovac« dovela je pod upitnik brojne dosadašnje historiografske tvrdnje o jasenovačkom logoru. Donosimo neke od njezinih argumenata, nadajući se da će oni pridonijeti osvjetljavaju povijesne istine.

»U logoru je bilo 2500-3000 zatvorenika«

Tomislav Vuković

Knjiga Vladimira Mrkocija i Vladimira Horvata: »Ogoljela laž logora Jasenovac« (Naklada E. Čič, Biblioteka »Otkrivena istina«, Zagreb, 2008) donosi također, za šire slojeve dosad prilično nepoznatu, povijesnu činjenicu da je jasenovački logor bio u to doba i logor za izbjeglice i prognanike, i to ne samo hrvatske nego i pripadnika drugih nacionalnosti. Taj podatak ozbiljno dovodi pod upitnik tvrdnju da je logor služio isključivo za masovna ubojstva.

Utočište za izbjeglice i prognanike

Jasenovac kao logor za izbjeglice i prognanike u svom pozamašnom trotomnom djelu: »Koncentracijski logor Jasenovac 1941-1945« (Narodna knjiga, Beograd; Jasenovac, Spomen-područje, 1986-1987) spominje čak i Antun Miletić. On, inače, na 2.000 stranica pokušava dokazati (istina prilično neuvjerljivo) brojku od 700.000 jasenovačkih žrtava, te se zbog toga nikako ne može optužiti za tobožnji »povijesni revizionizam« logorskih činjenica. Služeći se dokumentima objavljenih u tom njegovom djelu, dvojica Vladimira argumentirano zaključuju:

»Jasenovac je bio sabirni logor za sve izbjeglice, pa i za Hrvate. 21. XI. 1941. 1500-2000

Hrvata iz Donjeg Lapca i Boričeva, koji su pobjegli pred četnicima, došli su u Jasenovac, odakle kasnije u Slavoniju. U sela Mlaka i Jablanac, koji su u domeni logora Jasenovac naseljeni su muhadiri (prognanici, op. T. V.) iz Bosne« (str. 31-32).

Mrkoci i Horvat prenose i Miletićev podatak (koji je on objavio u svojoj knjizi III, na str. 716), na prvi pogled gotovo nevjerovatan, koji također govori o Jasenovcu kao sabirnom logoru: »Nakon napada partizana na Crkvenom Boku ustaše iz Jasenovca su 13. IX. 1942. odveli stanovništvo Crkvenog Boka u Ja-

senovac. Međutim, došlo je do intervencije, Ministarstvo unutrašnjih poslova traži istragu, dolazi komisija Lisak, Oršanić, Seitz. Stanovništvo je oslobođeno, plaćena je i ošteta. Miloš (Ljubo, op. T. V.), komandant logora je uhapšen i zatvoren na Savskoj cesti, odakle ga je izzvukao Luburić (Maks, op. T. V.)« (str. 32-33).

Puštanje zatočenika i amnestije

Autori knjige »Ogoljela laž logora Jasenovac«, također na temelju objavljenih Miletićevih dokumenata, spominju jasenovački logor u svjetlu o kojem se više od pola stoljeća nije moglo čuti u hrvatskoj historiografiji: »Po broju puštenih zatočenika i po broju amnestija logor Jasenovac sigurno predstavlja jedinstveni primjer među logorima iz tog vremena u Europi. Kako su stalno dolazili novi isto tako su,

zbog raznih razloga, stalno odlazili:

7. II. 1942. pušteno 13 Srba u Beograd, 22. II. 1942. pušteno 42 osobe. Dana 31. II. 1942. na intervenciju Njemačke došlo je do sporazuma s NDH o puštanju 1400 Srba iz logora u Srbiju, u veljači 1942. 500 Srba u Zemun (III. 163), u prosincu 1942. 19 Srba iz Vojničke pušteni u Beograd. U jednom izvještaju jedne komunistkinje se javlja da je 'mnogo drugarica izašlo iz logora', a u drugom u XI. 1942. piše da 'počinju puštanjem

kući što je neobjašnjivo'. Popis 150 žena koje odlaze kući, spisak 31 logorašice kojima za mjesec dana ističe rok u prvoj polovici 1944. Prijedlog vlasti u Vitezu da se 23 logoraša puste kući u Vitez. Pušten kući na molbu roditelja« (str. 48).

Jednako se tako nikada i nigdje u Hrvatskoj nije moglo čuti o amnestijama u jasenovačkome logoru: »Amnestije su, čini se, bile uobičajene povodom svakog vjerskog ili državnog blagdana. Za Božić 1943. amnestija. Povodom rođendana Pavelića 14. VI. 1944. pušteno iz logora 170 osoba. Za Božić 1944. pu-

● Naslovnica jedne od nekoliko zabranjenih knjiga o jasenovačkom logoru: »Grad mrtvih: Jasenovac 1943«

šteno iz logora 500 osoba. Lisak izjavio u zapisnik da je 1944. pomilovao 350 osoba, a 10. IV. 1945. pomilovao 400 osoba. Ministar Canki izjavio na preslušanju da je iz Mitrovice ujesen 1944. odvedeno 600 zatočenika u Zagreb i od njih 300 pušteno na slobodu. I na koncu treba još dodati da je 800-900 logoraša zamijenjeno s partizanima« (str. 48-49).

»Nema izmišljenih lica i događaja«

»Ogoljela laž logora Jasenovac« donosi i brojne druge »provokativne« činjenice iz logorskoga života, i to temeljem dokumenata iz već spomenute Miletićeva trotomnog djela. Konkretno - prema opisima i podacima iz njezine II. knjige (str. 863 i 871) i III. knjige (str. 200, 501 i 515): »U logoru se svake nedjelje održavala misa, svi katolici idu na polnočku. Logor ima orkestar i svake nedjelje se održava koncert. Održavaju se razne priredbe. Zatočenik Riffer priča da ima više nogometnih momčadi - svaka radio-nica svoju momčad. Čak imaju i dresove. Postoji i logorski skladatelj. U logor često dolaze komisije: 6. II. 1942. internacionalna komisija bila je logoru. 27. V. 42. komisija pod vodstvom ministra Turine (dr. Oskara, op. T. V.). U jesen 1942. i ljeto 1943. dolaze iz Zagreba neke komisije. 7. II. 1944. dr. Vrančić (Vjekoslav, op. T. V.) i dr. Osim toga, u logoru je dva-tri dana boravila ekipa koja je snimala film. Film je sačuvan i bilo bi vrlo zanimljivo vidjeti ga« (»Ogoljela laž...«, isto, str. 51).

Ti podaci zvuče kao svojevrsni odjek istovjetnih opisa jasenovačkog logora u službenim izvješćima Međunarodnog odbora Crvenog križa i knjigama nekih preživjelih logoraša. Pred prvima su komunističke vlasti bile potpuno nemoćne, ali su zato druge po hitnome postupku zabranjivale. Među nekoliko tih zabranjenih knjiga, koje nisu po krite-

rijima ondašnjih jugoslavenskih vlasti bile »na liniji« dopuštenog opisanja logora, nalazi se i »Grad mrtvih: Jasenovac 1943« Milka Riffera (Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1946). Premda je riječ o svjedočenju jasenovačkog zatočenika, koji je u Jasenovac dopremljen listopada 1942. i pod rednim brojem 2376 (koji je također prilično teško uklopiti u često spominjane megalomanske jasenovačke brojeve), tamo proboravio do listopada 1943, premda je uvodnim riječima doslovce istaknuo: »U redovima ove knjige nema izmišljenih lica ni izmišljenih događaja. Sve je kruta stvarnost«, premda svim silama, iako bez ikakvih ozbiljnijih argumenata, spominje 800.000 jasenovačkih žrtava, i premda je knjiga tiskana u, za ono doba, respektabilnoj nakladi od 20.000 primjeraka, knjiga je već na početku svoga »životnog vijeka« neslavno završila.

Ilegalni Miroslav Krleža u logoru

Njezine dijelove spominje i »Ogoljela laž...«, a budući da je riječ o gotovo polustoljetnoj zabranjenoj knjizi, dobro ih je širim čitateljskim slojevima ukratko spomenuti: »Nisam se mogao dovoljno nadiviti slici malene ambulante (jasenovačkog logora, op. T. V.) u kojoj su neumorno radili liječnici u bijelim keceljama, gdje su se u ormarima caklili poniklovani instrumenti i gdje se moglo do mile volje punim grudima udisati miris jodoforma. Spavalo se u drvenim boksovima na kat, svagdje po dvojica. U baraci spavalo nas je ukupno oko trideset i bilo je mjesta za sve... Dobio sam dva pokrivača i jastuk. Za stolom navečer igrao se šah, karte ili se čitala stručna medicinska literatura. U jednom pretincu komode bile su dvije ilegalne beletrističke knjige: 'Vinetu' od Karla Maya i Krležini 'Eseji'. Ambulanta je radila od ranog jutra do kasnog mraka, jer se svakoga dana javljalo na stotine bolesnika, što je valjalo pregledati, upisati u bolesničke knjige,

odrediti im mjesta u bolnici... U ambulanti je vrvjelo kao u košnici. Zbog pomanjkanja prostora i vremena, vršilo je pet-šest liječnika svoju dužnost istodobno« (»Ogoljela laž...«, isto, str. 61).

Bivši logoraš Riffer u nastavku je opisa jasenovačkog logora dodirnuo »najbolniju« točku komunističkih vlasti - broj zatočenika, koji, istina, spominje usputno u kontekstu broja bolesnika i opisa logorske ambulante. No, to je bio njegov veliki i nedopušteni propust zbog čega je, uz sve ostalo, njegova knjiga također stavljena »na led«: »Ako se uzme u obzir da je u logoru bilo 2500-3000 zatvorenika, znači da je u bolnici bilo konstantno 10 posto logoraša« (isto).

Što s partizanskim logorom smrti?

I spominjanje nekih drugih detalja u nastavku nije zasigurno bilo po volji ondašnjim gospodarima povijesti: »Koncem godine u logoru je najavljena jedna od brojnih skupina koje su obilazile logor. Logornik Viner (Wiener) prozvao je grupnike i dao im naloge.

»Za određene dane logor treba da osvane čist i okupan. Na zemlji se ne smije naći niti iver, podovi u barakama moraju biti čisti i natopljeni kreozotom. Osim toga barake i logoraši moraju biti temeljito dezinficirani... u bolnici moraju biti samo lakši bolesnici i ona ne smije prekoračiti kapacitet od 120 bolesnika. Svi ostali bit za vrijeme s bolničarom i jednim liječnikom skriveni na tavanu 'obrtičkog doma'... Tih se dana normalno radi u svim logorskim postrojenjima 8 sati. Od 7-12 i od 2-5. Logoraši moraju tih dana biti čisti i obrijani, obučeni u najbolja odijela... U komisiji su svi u ustaškim uniformama, među njima i Luburić. I na kraju je predsjednik komisije - 'savezničar' i predsjednik glavnog ustaškog stana, profesor Aleksandar Seitz, čestitao Matkoviću« (isto, str. 61-62).

Temeljem iznijetih činjenica autori »Ogoljele laži...« s pravom se pitaju: »Ako su Jasenovac ustaše osnovali kao logor uništenja, kako tvrdi komunistička historiografska nauka, zašto se vodstvo logora pred dolazak ustaške komisije trudi pokazati logor što humanijim i urednijim? Zašto ustaška komisija zbog toga pohvaljuje vodstvo umjesto da ga kazni?« (isto, str. 62).

Takvih i sličnih pitanja sve je više u hrvatskoj historiografiji, i ona iziskuju nove znanstvene odgovore, nadopune, ispravke i uvažavanje zabranjenih povijesnih činjenica, oslobođenih od bilo kakvih ideoloških, dnevnopolitičkih, nacionalnih i drugih natruha.

U tom bi smislu bilo dobro da se objavi i ponovljeno izdanje knjige »Ogoljela laž logora Jasenovac« sa sitnijim ispravcima i nadopunama, jer osim spomenutih tema, ona postavlja i dosada prešućivanu i široj javnosti nepoznatu činjenicu o Jasenovcu kao poslijeratnom partizanskom logoru smrti.

ZAVRŠETAK

● Ulaz u jasenovački Sabirni logor III Ciglanu